

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2024]

Kübra KACAR ALTIN

<https://orcid.org/0000-0002-6450-7930>

Arş. Gör.

kubra.kacar@giresun.edu.tr

Giresun Üniversitesi

<https://ror.org/05szaq822>

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

**Alî Sedîd ve Halîl Hamîd Paşa'ya Sunduğu
Manzum Tebriknâme'si**

*Ali Sedîd's Verse of Tebrikname Presentation to
Halîl Hamîd Pasha*

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 29.10.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 12.12.2024

Yayım Tarihi | Date Published: 30.12.2024

Atf | Citation

Kacar Altın, K. (2024). Ali Sedîd ve Halîl Hamîd Paşa'ya Sunduğu Manzum Tebriknâme'si. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(3), 1534-1549. <https://doi.org/10.34083/akaded.1575601>

Kacar Altın, K. (2024). Ali Sedîd's Verse of Tebrikname Presentation to Halîl Hamîd Pasha. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(3), 1534-1549. <https://doi.org/10.34083/akaded.1575601>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright&License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Kübra KACAR ALTIN | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

* Bu çalışma, Giresun Üniversitesinde Prof. Dr. Beyhan Kesik danışmanlığında hazırlanmakta olan “Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 284 Numarada Kayıtlı Mecmua-i Eş'âr'ın İncelenmesi, Transkripsiyonlu Metni ve Mestap'a Göre Tasnifi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Öz

Akraba, dost, devlet büyükleri, dinî şahsiyetler ve saygın kişilere doğum, sünnet, evlilik, terfi, dinî törenler, cülûs, sıhhat bulma, zafer, kudûm, yeni bir yapı inşa etme, satın alma, var olan bir yapının onarılması, yeni yıl gibi vesilelerle sunulan manzum veya mensur eser olarak tanımlanan tebriknâme; XV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar pek çok divanda kendine yer bulmuş edebî bir türdür. Başta kaside ve kıt'a olmak üzere farklı nazım şekilleriyle kaleme alınan tebriknâmeler, klasik Türk edebiyatının sosyal hayat ile ilişkisini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Toplum hayatında yer eden önemli hadiseleri tebrik etmek maksadıyla kaleme alındıkları için benzer konularda yazılan sıhhatnâme, kudûmiye ve cülûsiye gibi türlerle de iç içedir. Tebriknâmelerin aynı zamanda tarih manzumeleriyle de sıkı bir ilişkisi vardır.

Bu çalışmada, mîrî kâtipliği görevinde bulunmuş olan Ali Sedîd'in (ö. 1199/1785?) *Tebriknâme*'si konu edilmektedir. 39 beyitten müteşekkil *Tebriknâme*, Halil Hamîd Paşa'nın (ö. 1199/1785) yeni yılını tebrik amacıyla yazılmıştır. Çalışmada öncelikle tebriknâmeler hakkında bilgi verilmiş, ardından manzumenin tespit edildiği mecmuanın tavsifi yapılmıştır. Sedîd'in hayatı ve edebî kişiliğine değinildikten sonra *Tebriknâme*'nin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durulmuş; son olarak söz konusu manzumenin transkripsiyonlu metni ve tıpkıbasımına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tebriknâme, Ali Sedîd, Halil Hamîd Paşa, manzume, edebî tür.

Abstract

Tebriknâme is a genre of Ottoman Turkish literature which had been written between the 15th and 20th centuries. Most of them were written in the form of prose or poems which are eulogy, stanza etc. And they are mostly record in divans. They were presented to family members, friends, statesmen, religious figures, and anyone of high esteem to honor or congratulate them on a whole host of special occasions. These could include weddings, circumcisions, promotions, ceremonies, coronations, recovery of health, victories, safe returns from afar, construction, purchases, renovations, new years, and much more such occasions. Alongside their cousins the sıhhatnâme, kudûmiye and cülûsiye, tebriknâmes attract scholars because they bridge classical Ottoman literature and Ottoman social life, as well as served as important historical material.

In this study, we have examined a 39 couplets tebriknâme by an Ottoman court reporter namely Ali Sedîd (d. 1199/1785?). He composed it in honor of the anniversary of Halil Hamîd Pasha's (d. 1199/1785) first full year as a vezir. First, we have provided a general overview of the genre of tebriknâmes, as well as briefly talk about the mecmua/journal/compilation it was copied. Next, we highlighted Sedîd's life and work, then analyzed the text itself at length in terms of form and content. At the end, we have transliterated the text into the Latin Turkish script, and included an adjacent copy of the original copy.

Keywords: Tebriknâme, Ali Sedîd, Halil Hamîd Pasha, poetry, literary genre.

Giriş

Nazarî ve estetik esaslarını İslami kültürden alan ve örnek kabul ettiği Fars edebiyatının etkisi altında şekillenen klasik Türk edebiyatı, XIII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar, altı asır boyunca, kesintisiz devam etmiştir (Akün, 1994, s. 389). Klasik Türk edebiyatı, bir gelenek edebiyatı değeri taşımakta olup şiirin şekli yönü değişmez, dışına çıkılmaz surette belirlenmiştir ve içeriği de belli oranda bir daire içinde sınırlandırılmıştır (Kesik, 2015, s. 11). Kendine has özellikleri net bir şekilde belirlenen bu edebiyatta, biçimsel zorunluluk olarak şairlerin önünde duran nazım şekillerinin yanı sıra farklılık ve yenilik arayışları; dinî, toplumsal ve estetik kaygılar; siyasi, askerî ve kültürel gelişmeler gibi çeşitli ihtiyaçlar ve şartlara göre gelenek dâhilinde yeni türler gelişmiştir (Yıldız, 2020, s. 97; Gökalp, 2011, s. 291). Söz konusu türlerden biri de tebriknâme/tehniyenâmelerdir.

Edebî terim olarak “akraba, dost, devlet büyükleri, dinî şahsiyetler ve saygın kişilere doğum, sünnet, evlilik, terfi, dinî törenler (bayram, hacdan dönüş, lihye), cülûs, sıhhat bulma, zafer, kudûm (uzak bir yerden teşrif), yeni bir yapı inşa etme, satın alma, var olan bir yapının onarılması, yeni yıl vb. vesilelerle sunulan manzum veya mensur eser” (Tuğluk, 2010, s. 42) şeklinde tanımlanan tebriknâmeler; XV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar klasik Türk edebiyatının her devrinde görülmektedir. Bireyin, toplumun hayatında önemli olan; birey ve toplum için olumlu yönde cereyan eden hemen her tür konu ile ilgili olarak kaleme alınan tebriknâmeler, klasik Türk edebiyatının sosyal hayatla iç içe olduğunu göstermesi ve yazıldığı dönem hakkında bilgi vermesi bakımından önem arz etmektedir (Tuğluk, 2010, s. 50; Yıldız, 2020, s. 97).

Tebriknâmelerin sunulmuş amacını dinî ve toplumsal olaylar münasebetiyle düzenlenen törenler oluşturur. Bu amacın esas nedeni methiyeye yöneliktir, bu nedenle tebriknâmenin sunulmuş amacı methiye içerisinde verilir. Bu kısımda, özellikle şiirin sunulmuş amacına yönelik hadiseden büyük bir mutlulukla bahsedilir. Tebriknâmelerin önemli bölümlerinden biri olan fahiye kısmında ise şiir sunulan kişi ile şairin şairlik yeteneği karşılaştırılarak ikisinin birbirini tamamladığı ifade edilir. Tebriknâme sunarken bir beklenti içinde olan şairin kimi zaman içinde bulunduğu kötü şartları karşısındakine hatırlatırken kimi zaman da bazı özel isteklerini dile getirdiği görülür. Burada önemli olan husus şairin caize isteğidir (Tuğluk, 2010, s. 45-46).

Belli bir amaç doğrultusunda kaleme alınan tebriknâmeler, bu amaç doğrultusunda isimlendirilmektedir. Bu manzumelerin başlığında ya da şiirin içerisinde genellikle “tebrik, tehniyet, mübârek-bâd” ifadeleri geçmektedir. Bu türde kaleme alınan manzumelerde kullanılan dil; şaire, döneme, şiirin sunulduğu kişiye ve kaleme alınan olaya göre sadeleşmekte veya ağırlaşmaktadır. Özellikle kasidelerin medhiye bölümünde kullanılan dil, diğer bölümlere nazaran daha ağırdır. Kıt’a, gazel gibi diğer nazım şekilleriyle kaleme alınan tebriknâmelerde ise dil, klasik Türk edebiyatının genel yapısına da uygun olarak daha sadedir (Tuğluk, 2010, s. 45).

Tebriknâmeler, yazılış amacı göz önünde bulundurulduğunda, diğer edebî türlerle de iç içe bulunabilmektedir. Örneğin övülen kişinin sağlığına kavuşması sebebiyle kaleme alınan sıhhatnâme, büyük ve önemli bir zatın seferden dönmesi ya da bir şehre teşrifıyla yazılan kudûmiye, şairin memduhuna maddi ve manevi durumunu bildirdiği arz-ı hâl ve Osmanlı şehzâdelerinin tahta cülusu üzerine kaleme alınan cülüsiye gibi diğer pek çok edebî türle yakın ilişki içerisinde (Tuğluk, 2010, s. 49).

Tebriknâmelerle ilgili en geniş kapsamlı çalışma Halil İbrahim Tuğluk tarafından yapılmıştır.¹ Söz konusu çalışmada 200 divan taranmış olup bunun sonucunda 164 kıt'a, 103 kaside, 14 gazel, 7 beyit, 5 mesnevi, 4 tesdis, 2 murabba, 2 terci-i bent ve müstezad, müseddes, nazm, tahmis, terki-i bent nazım şekillerinde birer şiir tespit edilmiştir (2010, s. 45). Bu makalede, söz konusu çalışma içerisinde yer almayan Sedîd mahlaslı bir şairin Halil Hamîd Paşa'ya yazdığı tebriknâme türündeki bir manzumesi tanıtılacaktır.

1. Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 284 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası

Kütüphanede "Mecmua-i Eş'âr" adıyla kayıtlı olan eser, 260x170 (200x105) mm. ölçülerinde olup zencirekli, siyah meşin cilt içindedir. XVIII. yüzyılda derlenen ve 236 varaktan müteşekkil olan mecmuanın yazı tipi talik, kâğıdı ise aharlıdır. Satır ve sütun sayısı muhtelifdir. Çoğu sayfasında cetvel bulunmaktadır. Birkaç varağı kopmuş olup muhtemelen sonradan yanlış birleştirilmiştir. Bu nedenle kütüphane tarafından varaklara yanlış numaralandırma yapılmıştır. Sayfa sonlarında/varakların b yüzlerinde rakabe kaydı bulunmamaktadır. Varaklara yanlış numaralandırma yapıldığı tarafımızdan, bazı sayfalarda yarım kalan şiirlerin farklı sayfalarda devam ettiğinin görülmesiyle tespit edilmiştir.

Mecmuada; Abdülbâkî Ârif (ö. 1713), Azmî-zâde Hâletî (ö. 1631), Bâkî (ö. 1600), Cem'î (ö. 1659-60), Derzî-zâde Ulvî (ö. 1585), Fasîh (ö. 1699), Fehîm-i Kadîm (ö. 1647), Fennî (ö. 1745-46), Fevrî (ö. 1571), Fuzûlî (ö. 1556), Ganî-zâde Nâdirî (ö. 1626), İtrî (ö. 1711), Kaf-zâde Fâ'izî (ö. 1622), Kara Fazlî (ö. 1564), Kâmî (ö. 1724), Mantikî (ö. 1635), Nâbî (ö. 1712), Nâ'îlî-i Kadîm (ö. 1666), Nâtık (ö. 1716-17), Nedîm-i Kadîm (ö. 1670), Nedîm (ö. 1730), Nef'î (ö. 1635), Nev'î (ö. 1599), Osman-zâde Tâ'ib (ö. 1724), Râşid (ö. 1735), Rûhî-i Bağdâdî (ö. 1605-06), Sâbir Parsâ (ö. 1679-80), Sâbit (ö. 1712), Sabrî (ö. 1645), Seyyid Vehbî (ö. 1736), Sırrî (ö. 1669), Şeyhülislâm Bahâyî (ö. 1654), Şeyhülislâm Yahyâ (ö. 1644), Tâlib (ö. 1706), Taşlıcalı Yahyâ (ö. 1582), Tıflî (ö. 1659-60), Vecdî (ö. 1661) ve Veysî (ö. 1628) gibi çoğunluğu XVII ve XVIII. yüzyılda yaşamış şairlerin şiirleri yer almaktadır.

¹ Tebriknâme/tehnienâmelerle ilgili tespit edebildiğimiz diğer çalışmalar şunlardır:

Ahmet Kılıç (2015), Unutulmuş Bir Münşi, Akhisarî Abdülkerîm Çelebi, Münşeâtı ve Şeyhülislam Yahyâ Efendi'ye Bayram Tebriği Vesilesiyle Gönderdiği Mektubu, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 102-111; Enes Yıldız (2020). Rufâ'î'nin Hüsrev Paşa'ya Sunduğu Manzum Tebriknâme, *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 95-110; Akram Nejabatî (2020). Süleymaniye Cami'nin Tamamlanması Münasebetiyle Şah Tahmasb'in, Sultan Süleyman'a Gönderdiği Tehniyet Mektubu (1558 Yılı), *Library, Archive and Museum Research Journal*, 1(1), 1-16; Mehmet Akif Yalçınkaya (2021). 16. Yüzyıl Şairlerinden Kara Fazlî'nin Tehniyet-nâme'si, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 842-865.

Mecmuada çoğunlukla aynı şairin şiirleri art arda verilse de belli bir tertip gözetilmemiştir. Eser, ağırlıklı olarak gazellerden oluşmakla birlikte içerisinde kaside, kıt'a, terhib-i bend, muhammes, tahmîs, matla ve müfred gibi pek çok nazım şekli bulunmaktadır. Aynı nazım şekilleri genellikle bir arada yer alsada bu konuda da bir düzene riayet edilmemiştir.

Mecmuada yer alan başlıklarda kimi zaman yalnızca nazım şekli kimi zaman da nazım şekli/türüyle birlikte şairin adı ("Gazel-i Nâbî", "Na't-ı Şerîf-i Fuzûlî", "Tahmîs-i Vehbî Gazel-i Nedîm", "Lugaz li-Mahtûmî" vb.) verilmiştir. Şiir hakkında bilgiler veren ayrıntılı başlıklar ("Güfte-i Nâbî Der-sitâyiş-i Musâhib Paşa", "Nâbî Efendi Merhûm Ölmezden Bir Gün Mukaddem Söyledüğü Beytdür.", "Edirne'de Dârü'l-hadîs İshak Çelebiye Tevcîh Olındukda Mefâhireten Bu Mutlak Târih Dimişlerdür. Her Fıkrası Bir Târih Düşmişdür.", "Li-Kâmi Ta'miye-gûne Târih" vb.) da mevcuttur. Bunun yanı sıra herhangi bir başlık yazılmamış manzumeler de bulunmaktadır. Mürettibin kimi başlıklarda hata yaptığı bazen de aynı mahlaslı şairlerin şiirlerini karıştırdığı görülmektedir.

Mecmuanın sonunda yer alan istinsah kaydı karalanmış olup derleyicisi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Mecmuada yer yer yazı stiline değıştiğı görülmektedir. Boş kalan sayfalar sonradan bu yazı stiliyle (nestalik) doldurulmuş gibidir. Söz konusu kısımlarda farklı şairlerden şiirler bulunmakta olup Sedîd'in *Tebriknâme*'si ile diğer şiirleri de bahsi geçen yazı stiliyle kaleme alınmıştır. Sedîd'in manzumelerinden ikisinde "li-nâmıkîhî" başlığının geçmesi mecmuanın tamamının değilse bile mecmuaya sonradan eklenen manzumelerin derleyicisinin Sedîd olabileceğı düşüncesini akla getirmektedir.

2. Sedîd'in Hayatı ve Edebî Kişiliğı

Sedîd'in asıl adının Ali olduğu ve mirî kâtipliğı yaptığı mecmuada yer alan şiirlerinden birinde bulunan "Miri Kâtibi 'Ali Sedîd" başlığından anlaşılmaktadır (vr. 169a). Taranılan kaynaklar arasında (Çapan, 2005; Erdem, 1994; Güzel, 2018; Duran ve Çeçen, 2016; Kılci 2001) Ali Sedîd ismi yalnızca *Sicill-i Osmânî*'de tespit edilmiştir. Eserde, şair hakkında "Müderri, Eyüb mollası olup 1199 Zilkadesinde (M. Eylül 1785) fevt oldu. Bahariye'de medfundur." (Aktan vd. 1996, s. 642) bilgileri yer almaktadır. Bu kişinin Sedîd'in manzumelerindeki tarihlerden yola çıkarak -mesleğı uyuşmasada- tebriknâme yazarı ile aynı olma ihtimali vardır. Ancak başka herhangi bir bilgi bulunmadığı için kesin bir çıkarımda bulunmak mümkün değildir. Bunun dışında *Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*'da (Abdulkadiroğlu, 1999, s. 161) "Sedîdâ" mahlaslı bir şairin yer aldığı görülmüştür. Tezkirede şairin hayatı, doğum ve ölüm yılı vb. hakkında hiçbir bilgi yoktur. Sadece şiirlerinden 6 beyit örneğine yer verilmiştir (Aksoyak, 2015). Söz konusu beyitler, Sedîd'in mecmuadaki mevcut şiirlerinde yer almadığı için çalışmamıza konu olan şair ile *Nuhbetü'l-Âsâr*'daki aynı kişi olma ihtimali düşüktür.

Sedîd'in *Tebriknâme*'sinin yer aldığı mecmuada 16 manzumesi daha bulunmaktadır. Bu manzumelerin 5'i kıt'a, 3'ü matla, 3'ü müfred, 3'ü kaside (biri kaside-beççe) ve 2'si gazel nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Kıt'aların 3'ü; kaside, matla ve müfredlerin de ikişer tanesi tarih düşürme amacıyla yazılmıştır. Kıt'alar sırasıyla Vassâf-zâde Es'ad Efendi'nin

1190/1776'da ve Dürrî-zâde Mustafâ Efendi'nin 1170/1756'da şeyhülislamlığa getirilmesi ile III. Mustafa'nın şehzâdesi Mehmed'in 1180/1766-67'de doğumu; kasideler, Mirza-zâde Mehmed Sâid Efendi'nin 6 Zilkade 1183 (3 Mart 1770) tarihinde şeyhülislam olması ve Sultan I. Abdülhamid'in şehzâdesi Murâd'ın 1197/1783'te dünyaya gelmesi; müfred ve matlalar, Vassâf-zâde Es'ad Efendi'nin 1190/1776'da şeyhülislam oluşu, Şehzâde Murâd'ın 1197/1783'te dünyaya gelişi ve Halil Hamîd Paşa'nın yeni yılını tebrik için kaleme alınmıştır.

Şairin mevcut manzumelerine bakıldığında tarih düşürmede başarılı olduğu; kasideleri ve kıt'alarında yer yer ağır bir dil kullansa da Arapça ve Farsça uzun terkipleri pek tercih etmediği, sade ve anlaşılır bir dille manzumeler kaleme aldığı söylenebilir. Sedîd'in yer yer aruz hatalarına düştüğü de görülmektedir.

3. Tebriknâme'nin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Sedîd'in *Tebriknâme'si* kaside nazım şekliyle yazılmış olup 39 beyitten oluşmaktadır. Manzume, hezec bahrinin “mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün” kalıbıyla kaleme alınmıştır. “Revi harfi “rı (ﺮ)” olan “-âr (ﺮ)” mürdef kafiye ve “-ı (ﺮ)” redifiyle tanzim edilmiştir.

Celâleddîn-i Mevlânâ buyurmuşdur bu güftârı
Kelâmından olur ma'lûm kişinûn kendü mikdârı

Kısa (açık) bir heceyi, ölçüye uydurmak amacıyla uzun (kapalı) hece değerinde okumaya imale adı verilmektedir (Kurnaz, 2004, s. 70). Şairler, genellikle Türkçe kelimelerdeki kısa heceli ekler, atıf vavları ve Farsça tamlamalardaki izafet kesrelerinde imaleye başvurmuşlardır. “Kişinûn”, “cem'ine”, “hemîşe”, “himmetidür”, “adli”, “cümleye”, “luftı”, “virmededür”, “geldi”, “cihâna”, “idi”, “cedîde” ifadelerindeki koyu yazılan heceler, manzumede imale yapılan yerlere örnektir.

Med, Arapça ve Farsça sözcüklerde bir uzun hece veya sonu çift ünsüzle ya da hemzeyle biten bir heceyi bir uzun bir kısa olacak şekilde iki hece olarak okumaya denir (Taş, 2008, s. 144). Med, vezin gereği yapılan bir uygulama olsa da şiirde iç ahengi sağlayan önemli bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. *Tebriknâme'de* “kârdân”, “kâm-perver”, “aşkâr” ifadelerinde med uygulamasına başvurulduğu görülmektedir.

Vasl (ulama) ise kapalı bir heceyi açık hece hâline getirebilmek için sonu ünsüzle biten bir kelimeyi kendisinden sonra gelen sözcüğün ünlü harfine bağlayarak okumaktır. Usta şairler elinde vasl bir kusur olmaktan çıkarak ahenk vasıtası hâline gelmiştir (Kurnaz, 2004, s. 70). Manzumede vasl yapılan yerler şu şekildedir: “âlem oldı”, “geçsün erbâb”, “devrûn eţvârı” “süzândur itfâsına”, “lezzet aldım” ve “olsun ağıyârı”.

Tebriknâme'nin başlığı “Halil Hamîd Paşa Hazretleri Sene 97 Tarihinde Vezir Oldı. Sene 98 Muharreminde Tebrik-i Sâl-i Nev-Kaşidesi” şeklindedir. Buradan hareketle 1197/1782'de sadrazam olan Halil Hamîd Paşa'nın yeni yılını tebrik etme amacıyla kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Tebriknâme, yukarıda bahsedildiği üzere Halil Paşa adına yazıldığı için medhiye özelliği de taşımaktadır. “Medhiye kasideler nesib-teşbib, tegazzül, girizgâh, medhiye, fahriye, duâ gibi bölümlerden oluşur. Ancak bu bölümlerin tamamı tüm kasidelerde bulunmayabileceği gibi bölümlerin sırası da değişebilir” (Gökalp, 2011, s. 203). *Tebriknâme*'de söz konusu bölümlerin bir kısmı yer almaktadır. Kasidenin 1-2. beyitlerinde Mevlânâ tarafından söylenildiği ifade edilen “Kelâmından ma'lûm olur her kişinin mikdârı” cümlesine yer verilip bu sözün esrarının Türkçeye ifade bulduğuna değinilerek kasideye bir giriş yapılmış, 3-35. beyitleri medhiyeye²; 36-37. beyitleri dua bölümü girizgâhına ayrılmış, 38-39. beyitlerde ise dua bölümüne yer verilmiştir.

“Tebrik-nâmeler ile tarihler arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü çoğu zaman tarih düşürme tebrik amacıyla yapılmaktadır” (Tuğluk, 2010, s. 64). Sedîd'in *Tebriknâme*'si de aynı zamanda bir tarih manzumesidir. Manzumenin son mısrasında “Halil Paşaya ibkâ ide Hağ mühr-i cihândarı” ifadeleriyle tarih düşürülmüştür. Şair, yalnızca noktalı harflerin hesaplanması esasına dayanan mücevher/mu'cem tarih düşürme yöntemini tercih etmiştir. Buna göre bahsi geçen mısra da yer alan noktalı harfler hesaplandığında 1197 tarihini vermektedir. Hesaplama da çıkması gereken tarih ise 1198'dir. Bu durum şairin aynı zamanda ta'miyeli tarih söylediğini de göstermektedir. “Edebî bir terim olarak ta'miye, tarih manzumelerinde ebced hesabını doldurmak için katılacak veya çıkarılacak sayıları işaret etmeye denir” (Karabey, 2015, s. 126). İsmail Yakıt, Sedîd'in yazdığı türden mu'cem ve ta'miyeli tarihleri “ta'miyeli-noktalı tarihler” başlığı altında sınıflandırmış ve şu şekilde açıklamıştır: “Tıpkı ta'miyeli tarihlerde olduğu gibi, müverrih, şayet noktalı harfler eksik veya fazla gelmişse, kaç eksik veya fazla olduğunu bir önceki mısra da belirterek bize ta'miyeyi verir. Buna göre gerekli eksiklik veya fazlalık hesaplanarak tarih bulunur” (2022, s. 445). *Tebriknâme*'de tarih düşürülen mısraın bir öncesi “Mücevher harf ile sâl-i cedide **biñde bir** târih” şeklindedir. Söz konusu mısra da yer alan “biñde bir” ifadesinden bin sayısına bir ekleneceği anlaşılmaktadır. Böylelikle 1197 sayısına 1 ekleyerek 1198 tarihine ulaşılır:

خليل پاشايه ابقا ايده حق مهر جهاندارى

خ: 600		ش: 300		ق: 100x2=200				
ن: 50	+	ى: 4x10=40	+	ب/پ: 2x2=4	+	ج: 3	=	1+1197=1198

Kasideye Mevlânâ tarafından söylenildiği nakledilen meşhur bir sözle başlanmıştır. 3 ila 35. beyitlerde kasidenin ele alınmış amacına da uygun olarak Halil Paşa methedilmiştir. “*Medhiye türündeki kasidelerde hangi makama yazılırsa yazılısın birçok sıfatın müştereken kullanıldığını*

² Her ne kadar medhiye bölümü olsa da bu kısımda dua ifadesi barındıran beyitler de mevcuttur.

görürüz. Hemen hepsinde ortak olan özellikler aynı zamanda iyi bir insanda, iyi bir yöneticide bulunması gereken vasıflardır. Sultanların ilk üç sırada zikredilen özellikleri adalet, lütuf ve savaşıllığı iken; vezirlerde bu, lütuf, adalet ve savaşıllık şeklinde sıralanmış...hocalar şairler ve diğerleri için ilim, ihsan ve adalet şeklini almıştır” (Aydemir, 2013, s. 366). Halil Paşa da vezir olması hasebiyle daha çok lütuf, adalet ve savaşıllık yönleri ön plana çıkarılarak övülmüştür. Kasidede öncelikle Allah'ın Halil Hamîd Paşa'ya cihana sahip olacak bir mühür (vezaret mühürü) bahsettiği ifade edilmiştir. “Semiyy-i Cedd-i Fahr-i âlem” ifadesiyle Hz. Muhammed'den önce peygamberlikle vazifelendirilen Hz. İbrahim (Halil İbrahim, Halilullah) ile Paşa'nın addaş olduğu vurgulanmış, eşsiz bir vezir olduğundan övgüyle bahsedilmiş ve onun vezaret makamına gelmesinin ardından adaletinin her yere yayıldığından, âleme sevinç bahsettiğinden söz edilmiştir:

Vezîr oldukda ol zât-ı kerîmü'ş-şân-ı bî-hem-tâ
Meserret-bahş-ı 'âlem oldı 'adli cümleye sârî (b. 7)

Onun vezirliğiyle birlikte gönlü ferahlayan herkes, Halil Paşa'nın bekasını isteyen duacıları hâline gelmiştir. Onun lütuf bakışına mazhar olanlar fakirlik ve yoksulluk fikirlerini akıllarından çıkarıp mesut olmuşlardır. Halil Paşa'dan önce bir vezirin nasıl davranması gerektiğini unutan halk, onunla birlikte vezirlerde olması gereken hasletleri görmüşlerdir. Vezaret mühürü onunla esas sahibini bulmuştur:

Tecellî-i Hudâdur şân-ı devlet kesb ile olmaz
Vezâret mühri buldı sâhibin def' oldı agyârı (b. 15)

Onun devlet yönetimindeki eşsiz fikirleri ve katkılarını Eflâtun ve Aristo bile över. Bu nedenle onu çekemeyenlerin yüzü hasedinden sararıp solmuştur:

Felâtûn u Aristo fikr ü tedbîrin ider tahsîn
Sarardı soldı bî-çâre hasûduñ rûy [u] ruhsârı (b. 16)

O, lütuf ve cömertlik kaynağı olan şanı yüce bir sadrazamdır. Onun bu makamda kalması ve kötülüklerin yok olması için herkes dua etmektedir. Onun için Fetih Suresi okunmalı, böylelikle düşmanlar zafer kılıcından geçirilmelidir. Fitne erbabı olanların sonu onun devrinde gelecektir:

Okınsun şânına *İnnâ Fetahnâ* nazm-ı Furkânî
Tokınsun gerden-i a'dâya ol seyf-i zafer-bârı (b. 20)

Halil Paşa'nın yaptığı işler adaletli padişahın beğenisine mazhar olmuştur. Nice padişahlar onun gibi bir vezir istemiş ancak Allah böylesine bir sadrazamı Sultan Abdülhamid'e (ö. 1203-1789) nasip etmiştir. O, devletin temeline sağlamlık vermiş öyle ki devletin “bünyân-ı i'mârî” olmuştur. Onun döneminde keder/elem yok olmuş, her yeri sevinç kaplamıştır. Şanı ve şöhreti yedi iklimte yayılmıştır. Onun cömertliği, Bermekileri ve Hâtem-i Tay'ı bile hayrete düşürmüştür. Paşa ne kadar lütfkâr olsa da bazı hasetçiler ve münafıklar kötülüklerinden vazgeçmemektedir. Çünkü kıskançlık, ateş gibi yakıcı bir histir; Eflâtun merhem kılrsa bile yine de bu duyguya fayda etmeyecektir:

Hased bir âteş-i sûzândur itfâsına yok çâre

‘İlâc olmaz aña merhem Felâtûn itse kâfûrî (b. 29)

Şair, Hamîd Paşa’yı övdüğü medhiye bölümünü 36. beyit ile tamamlamıştır. Söz konusu beyitte tecrit yoluyla kendisine seslenerek Paşa’yı methetmekten lezzet aldığını fakat onu övmek için ne kadar uğraşırsa uğraşsın âciz kalacağını belirtmiştir.

Sedîdâ gel yiter sen lezzet aldın vasf-ı âsafdan
Ne rütbe eylesen vasfın degüldür zerre mikdârı (b. 36)

Sonraki beyitte, bu manzumeyi lugaz gibi anlaşılması güç bir dille de söyleyebileceğini ancak zevk sahibi kimselerin külfetsiz söylenmiş şiirleri sevdiğini ifade etmiştir. Ardından dua bölümüne geçmiştir. Bu bölümde mert kimselerin himmet ve duasıyla Paşa’nın rakiplerinin yok olması temennisinde bulunmuştur. Tarih düşürdüğü son beyitte ise Paşa’nın vezirlik görevinin daimî olması için dua etmiştir.

4. Metin³

**Halil Hamîd Paşa Hâzretleri Sene 97 Târîhinde Vezir Oldı.
Sene 98 Muharreminde Tebrîk-i Sâl-i Nev-Şâidesi**

Mefâ ‘lûn mefâ ‘lûn mefâ ‘lûn mefâ ‘lûn

- 1 Celâleddîn-i Mevlânâ buyurmuşdur bu güftârı
Kelâmından olur ma‘lûm kişinüñ kendü miqdârı
- 2 Hîtâm-ı na‘t-ı ‘ayn-ı cem‘ine şîr ü şekerdür bu
Zebân-ı Türkî ile âşkâre kıldı esrârı
- 3 Hüdâ ilhâm idüp şâh-ı cihâna luft-ı mahzından
Halil Paşaya ihsân eyledi mühr-i cihândârı
- 4 Semiy-i cedd-i Faḫr-i âlem oldı hem Hamîd-evşâf
Zevâyâsı müsâvî merkez-i devlet-i kütbvârı
- 5 Hemîşe kütb-ı ‘âlem gavş-ı a‘zam gayretindedür
Hemîşe evliyâlar himmetidür feyz-i ruhsârı
- 6 Niçe gayret-keşân-ı dîn ü devlet ehl-i İslâmdan
Teveccühle niyâz üzre hulûşâne sezâvârı
- 7 Vezîr olduḡda ol zât-ı kerîmü’ş-şân-ı bî-hem-tâ
Meserret-baḫş-ı ‘âlem oldı ‘adli cümleye sârı
- 8 Feraḫ geldi derûn-ı ‘âlem oldı cümlesi hoşnûd
Beḫâsın istemekle her biri oldı şenâkârı

³ *Tebriknâme* metninin sonunda farklı bir müfred yer almaktadır (vr. 178a): “*Ser-i düşmen ile târiḫ-i sâl-i nev mücevhêrdür/Halil Paşaya ibkâ eylesün Haḫ dâ ‘imâ mühri* (1198/1783-84)”. Söz konusu beyit, *Tebriknâme*’ye ait olmadığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir.

- 9 Keremdür pîşesi erbâbına kahr u gâzab eyler
Hişâl-i maḥmedetdendür gâzab îrâş ider ḥârî
- 10 Niğâh-ı luḫfina mazhar olan âbâd olur elbet
Ferâmûş itdürür faqr [u] fenâdan niçe efkârî
- 11 Derûn-ı pâkine ‘ayn-ı ‘inâyet gelse bir kerre
Ḥalâş eyler cihânda eylemekden âh ile zârî
- 12 Zamân-ı devletinde ğayretu’llâh olmada zâhir
Ḥudâ reh-ber kıılır luḫfî ile Ḥızr-ı ledûnkârî
- 13 Vekîl-i saltanat tavrın ferâmûş eylemişlerdi
Zamân-ı devletinde bildiler mûhr ile etvârî
- 14 Cihâna geldi bir hâlet maḥabbet ḥalk idüp Mevlâ
Ġubâr-ı ḥâk-i pâyı çeşm-i cânâne şifâkârî
- 15 Tecellî-i Ḥudâdur şân-ı devlet kesb ile olmaz
Vezâret mûhri buldı şâhibin def oldı ağyârî
- 16 Felâtûn u Aristô fikr ü tedbirin ider taḥsîn
Şarardı şoldı bî-çâre ḥasûduñ rûy [u] ruḫsârî
- 17 ‘Adûlar şîşe-i sâ‘at gibi hep ser-nigûn oldı
Zamân-ı devletinde hep edebdür cümleñ kârî
- 18 Kerem-kânî ‘inâyet menba‘ı bir zât-ı ‘âlî-şân
Devâmıyla ider ‘âlem du‘â-yı def‘-i eşrârî
- 19 İlahî her murâdıyla Ḥalîl Paşa be-kâm olsun
Kılıçdan geçsün erbâb-ı fiten zâhirdür âşârî
- 20 Oĝınsun şânına *İnnâ Fetahnâ*⁴ nazm-ı Furḫânî
Toĝınsun gerden-i a‘dâya ol seyf-i zafer-bârî
- 21 Vezîr-i kârdân u kâm-perver kârdân-pîrâ
Umûrında pesend itdürdi şâh-ı ma‘deletkârî
- 22 Metânet virmededür hem esâs-ı devlete her dem
Mühendisler didi bu devletüñ bünyân-ı i‘mârî
- 23 Feraḫ geldi cihâna gitdi âlâm u küdüretler
Yedi iḳlîme vardı nâm u şânı fikr-i seyyârî

⁴ *İnnâ fetahnâ leke fethan mubînâ*: “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik” (Fetih, 48/1).

- 24 Hālil ü hullet-evşâf u hamîd ü maḥmedet-âşâr
Nıgehban-ı şerî‘at dîn ü devlet ola her bârî
- 25 Felek devr eylesün dâ‘im murâd-ı dâ‘iyân üzre
Cihân durduḡça dursun mesnedinde ol cihân yârî
- 26 Niçe şâhân-ı a‘zam istemişdi böyle bir âşaf
‘İnâyet eyledi Sultân Ḥamîde luḡf ile Bârî
- 27 Nifâḡ üzre olanlar âşkâr olduḡça hünkârum
Münâfiḡlar cezâ görmekledür bu devrûñ eṭvârî
- 28 Ḥasûdân u münâfiḡ luḡf ile geçmez ḡabâsetden
Ḥalel virmekdedür dâ‘im nizâm-ı devlete kârî
- 29 Ḥased bir âteş-i süzândur itfâsına yok çâre
‘İlâc olmaz aña merhem Felâṡtûñ itse kâfûrî
- 30 Ğaraż ancak devâm-ı devletidür şadr-ı vâlâdur
Vezâret mührine bi-gânedür ġayrı heveskârî
- 31 Ḥuzûr-ı devletinde bâde-i luḡfı iderse mest
Görenler bâde-i luḡfin çeker mi câm-ı ser-şârî
- 32 Göreydi Bermekîler Ḥâtem-i Ṭay bâb-ı cûdında
Ḳalurdi baḡr-i ḡayretde bilürdi semt-i îşârî
- 33 ‘Acâyib kıldı ma‘mûre tarîḡ u ma‘ber-i nâsı
Olur her ḡaṡvede her bir ġüzâr iden şenâkârî
- 34 Memerr-i nâsı ta‘mîri ile maḡlûḡa ikrâmı
Ḥaberlü virmeden câmî‘ ṡolusı sîm ü dînârî
- 35 Du‘â-yı dergeh-i Ḥaḡḡa resîde evliyâu’llâḡ
‘Ubûrında ziyâretçün Ebî Eyyûb-ı Enşârî
- 36 Sedîdâ gel yiter sen lezzet aldın vaşf-ı âşafdan
Ne rûtbe eyleseñ vaşfin degüldür zerre miḡdârî
- 37 Luḡaz gibi mu‘aḡḡad söylemek mümkün idi ammâ
Tekellüfsüz sever ehl-i ṡabî‘at tâze eş‘ârî
- 38 Hemân tebrîk-i sâl-i nev du‘âdur olduḡum iş‘âr
Du‘â vü himmet-i merdân ile def‘ olsun aḡyârî
- 39 Mücevher ḡarf ile sâl-i cedîde biñde bir târîḡ

Halil Paşaya ibkâ ide Hağ mühr-i cihândârı⁵ [1198/1783-84]

Sonuç

Bu çalışmada, tebriknâme türünde yazılmış 39 beyitten müteşekkil bir kaside ele alınmıştır. *Tebriknâme*, Halil Hamîd Paşa'nın yeni yılını tebrik etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bir tarih manzumesi özelliği de taşıyan bu kasidede, Hamîd Paşa methedilirken bir yandan da vezirlerde olması gereken nitelikler dile getirilmiştir. Manzumenin dili, kaside nazım şekliyle yazılmasına rağmen ağır değildir.

Tebriknâme'nin yazarı Alî Sedîd hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Aynı mecmuaya kaydedilmiş olan *Tebriknâme* ve diğer manzumelerinden hareketle kendisinin XVIII. yüzyılda yaşadığı ve mîrî kâtipliği yaptığı anlaşılmaktadır. Yaşadığı yüzyıl itibarıyla *Sicill-i Osmânî*'de yer alan Alî Sedîd ile aynı kişi olabilme ihtimali vardır. Şairin Halil Hamîd Paşa dışında Mirza-zâde Mehmed Sâid Efendi, Vassâf-zâde Es'ad Efendi, Dürrî-zâde Mustafâ Efendi ve Sultan I. Abdülhamid'in şehzâdesi Murad için yazmış olduğu manzumelerden yola çıkarak yüksek makamdaki kişilerden lütuf beklediği söylenilebilir.

Bu çalışmada, Alî Sedîd ve *Tebriknâme*'si tanıtılmaya çalışılarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Şairin ve manzumesinin bir şiir mecmuasında tespit edilmesi, mecmuaların edebiyat tarihi araştırmaları için ne kadar önemli ve değerli olduğunu gösterir niteliktedir. Yapılacak araştırmalarla birlikte Sedîd'in başka manzumelerinin de ortaya çıkması ve tebriknâme türüne yenilerinin eklenmesi muhtemeldir.

⁵ Mecmuada bu mısra "Halil Paşayadur ibkâ-yı hağğ-ı mühr-i cihândârı" şeklinde yazılmış, ardından derkenarda düzeltilmiş hâli (anlam ve vezin açısından) verilmiştir. Bu nedenle metne derkenardaki mısra dâhil edilmiştir.

Kaynaklar | References

- Abdulkadiroğlu, A. (1999). Nuhbetü'l-âsâr li-zeyli Zübdeti'l-eş'âr. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Aksoyak, İ. (2015). Sedidâ. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* içinde. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sedida>
- Aktan, A. & Yuvalı, A. & Hülâgü, M. (1996). Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye. C. III. Sebil Yayinevi.
- Akün, Ö. F. (1994). *İslâm ansiklopedisi: Divan Edebiyatı*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 389-427.
- Aydemir, Y. (2013). Memdühun Vasıfları ve Gelenek. H. Aynur vd. (Haz.), *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VIII Kasîdeye Medhiye: Biçime İşleve ve Muhtevaya Dair Tespitler* içinde (s. 367-378). Klasik Yayınları.
- Çapan, P. (2005) (Haz.). Muştafa Şafâyî Efendi-Tezkire-i Şafâyî (Nuhbetü'l-âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr inceleme-metin-indeks). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Duran, R. & Çeçen H. (2016). Tezkire-i Silahdâr-zâde (inceleme-tenkitli metin-dizin). Kesit Yayınları.
- Erdem, S. (1994) (Haz.). Râmiz ve Âdâb-ı Zürafâ'sı (inceleme-tenkidli metin-indeks-sözlük). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Gökalp, H. (2011). Edebi türler. *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi* içinde (s. 291-295). Kesit Yayınları.
- Güzel, B. (2018) (Haz.). Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa-Nuhbetü'l-Âsâr Fi-Ferâ'idü'l-Eş'âr. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karabey, T. (2015). Türk edebiyatında tarih düşürme. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kesik, B. (2015). Klasik Türk edebiyatı hakkında genel bilgiler. Özer Şenödeyici (Ed.), *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu* içinde (s. 9-18). Kesit Yayınları.
- Kılıç, M. (2001). Enderunlu Mehmet Âkif Mir'ât-ı Şî'r [Yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Kılıç, A. (2015), Unutulmuş bir münşî, Akhisarî Abdülkerîm Çelebi, münşeâtı ve Şeyhülislam Yahyâ Efendî'ye bayram tebriği vesilesiyle gönderdiği mektubu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 102-111.
- Kurnaz, C. (2004). Eski Türk edebiyatı. Gazi Kitabevi.
- Nejabatı, A. (2020). Süleymaniye Cami'nin tamamlanması münasebetiyle Şah Tahmasb'ın, Sultan Süleyman'a gönderdiği tehniyet mektubu (1558 yılı). *Library*,

Archive and Museum Research Journal, 1(1), 1-16.

<https://doi.org/10.29228/lamre.46526>

Taş, H. (2008). Klasik Türk şiirinde Türkçe sözcüklerde med. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 19, 143-156.

Tuğluk, İ. H. (2010). Divan şiirinde manzum tebrik-nâmeler. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 42, 41-68.

Yakıt, İ. (2022). Türk-İslâm kültüründe ebced hesabı ve tarih düşürme. Ötüken Neşriyat.

Yalçınkaya, M. A. (2021). 16. yüzyıl şairlerinden Kara Fazlî'nin Tehniyet-nâme'si.

Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 6(2), 842-865.

<https://doi.org/10.32321/cutad.917224>

Yıldız, E. (2020). Rufâ'î'nin Hüsrev Paşa'ya sunduğu manzum tebriknâme. *Mecmua*

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 9, 95-110.

<https://doi.org/10.32579/mecmua.639243>

Tıpkıbasım:

[177b]

[178a]

طبع در کتب مطبوعه اولیای
 عبورند در این کتب و کتب
 شایسته این کتب است
 موقوفه سوره ای
 نفعی که بخواهد
 در این کتب
 دعا و نیت در آن کتب
 مجبور بود سال جدید بیکه بر این
 خلیل یاری در این کتب
 سرشمن این کتب
 خلیل یاری این کتب
 ۱۹۱۱
 ۱۹۱۱

خلیل یاری این کتب
 سرشمن این کتب
 خلیل یاری این کتب
 ۱۹۱۱
 ۱۹۱۱

طبع در کتب مطبوعه اولیای
 عبورند در این کتب و کتب
 شایسته این کتب است
 موقوفه سوره ای
 نفعی که بخواهد
 در این کتب
 دعا و نیت در آن کتب
 مجبور بود سال جدید بیکه بر این
 خلیل یاری در این کتب
 سرشمن این کتب
 خلیل یاری این کتب
 ۱۹۱۱
 ۱۹۱۱